

17. Державин В. Лірика Євгена Плужника: До десятих роковин смерті. 1936–1946 // Літаври. – 1947. – Ч. 3.
18. Могилянський М. Шляхи розвитку української літератури: Диспут 24 травня 1925 р. – К., 1925.
19. Записки НТШ. – 1902. – Т. 46. – Кн. 2.
20. Зленко Г. Цей “невідомий” Олександр Лейтес // Друг читача. – 1989. – 13 квітня; Сарана Ф.К. Лейтес О.М. // УЛЕ. – К., 1995. – Т. 3.
21. Коржихина Т.П. Извольте быть благонадежны. – М., 1997.
22. Про стан преси на Україні: Постанова Політбюро ЦК КП(б)У від 25 серпня 1926 р. // Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення КП і Радянського уряду. 1917–1959: 36. документів (1917 – червень 1941). – К., 1960. – Т. 1.
23. Про стан та перспективи культурного будівництва. Постанова XI Всеукраїнського з'їзду Рад робітників селянських та червоноармійських депутатів від 15.05.1929 р. // Там само.
24. Дзюба І. Пастка. Тридцять років за Сталіним. П'ятдесят років без Сталіна. – К., 2003.
25. Лаврінченко Ю. Розстріляне відродження. Антологія 1917–1933: Поезія. Проза. Драма. Есей. – К., 2004.
26. Луцький Ю. Літературна політика в Радянській Україні. 1917–1934. – К., 2000.
27. Шаповал Ю.І. Україна 20–50-х років: Сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.
28. Хінкулов Л. Словник української літератури. Письменники Радянської України / Ред. О.І. Білецький. – К., 1948. – Т. 2. – Ч. 1.
29. Українська літературна енциклопедія. – К., 1988–1995. – Т. 1-3.
30. Подгайный Л. Украинская советская литература // Литературная энциклопедия / Под ред. А.В. Луначарского. – М., 1939. – Т. 11.

Summary

The article is devoted to the bibliographic index “Ten years of Ukrainian literature. 1917–1927” of A. Leites and M. Jashek. The author studies the content and the ways of the index in the humanities is used. The special attention is given to the methodical principles of the compiling the index.

Н.А. Німенко

З КОГОРТИ ПЕРШОВІДКРИВАЧІВ (Сильвестр Магура – вихованець школи проф. М. Макаренка)

Дослідження історії України, особливо періоду тоталітарних режимів, є актуальною проблемою сучасної науки, оскільки лише в останні роки з'явилася можливість вивчати “білі плями” нашого минулого. Тож великої уваги потребують матеріали, що в силу політичних міркувань довгий час залишалися невідомими широкому загалу. Це, перш за все, документи особових фондів та справ діячів науки та мистецтва періоду “українського Відродження” 20-30-х рр. ХХ ст.

В роки сталінських репресій найбільшого удару зазнали саме діячі науки, зокрема історики. Це й не дивно, адже саме вони, маючи ґрунтовні знання та чітку громадянську позицію, були найбільшою загрозою для запровадження тоталітарної ідеології. Під жорна каральної машини потрапили не лише відомі вчені, які мали великий авторитет, створили власні наукові школи, а й їхні вихованці - досить молоді дослідники, чий талант ще тільки набував сили. Було перервано повністю, або значно загальмовано природній процес спадкоємності у науці - зазнали репресій відомі школи М.С. Грушевського, А.Ю. Кримського, С.О.Єфремова, Ф.К. Вовка. Нині про їхні здобутки відомо досить багато. Інші наукові осередки, угруповання, гуртки в силу різних причин, часто трагічних, відомі менше.

У даному випадку йтиметься про одного з вихованців школи професора Миколи Омеляновича Макаренка (1877-1938) – видатного російського та українського вченого-енциклопедиста: археолога, пам'яткоохоронця, музеєзнавця, художника. Його біографія – яскравий приклад невтомної праці на науковій ниві. У 1902-1919 рр. він працював в Імператорському Ермітажі, з 1907 р. стає членом Російського Археологічного товариства, численних комітетів та комісій пам'яткоохоронного спрямування, з 1917 р. – дійсним членом Українського Наукового товариства, з 1919 – Всеукраїнського Археологічного комітету Всеукраїнської Академії наук. Викладав в училищі технічного малювання ім. барона А.Л. Штигліца, Вищих жіночих курсах, згодом – у Київському

університеті та інших навчальних закладах. У 1920 р. очолив новостворений музей ім. Б. та В. Ханенків, протягом всього життя сприяв становленню музейної справи на Україні, зокрема у Ромнах, Сумах, Прилуках, Києві. Досліджував пам'ятки архітектури періоду Київської Русі та козацької держави; мистецьку спадщину М.В. Ломоносова та Т.Г. Шевченка, Г.І. Нарбута та Л.М. Жемчужнікова тощо; ювелірні та скульптурні вироби трипільської культури, скіфської доби, київської держави; мистецтво створення книжки. Першовідкривач двох археологічних культур, що пізніше стали відомими під назвами волинцевської та роменської. Досліджував неолітичні, скіфські, давньогрецькі, києворуські об'єкти, пам'ятки черняхівської, салтівської культур. Репресований. Реабілітований (1960, 1965, 1989).

На сьогодні відомо чотири його учня, які в різні часи і за різних обставин прилучилися до справи старшого наставника: М.М. Семенчик, В.М. Євсєєв, О.К. Тахтай та С.С. Магура. Всі вони в 30-40-х рр. зазнали репресій, останнього було розстріляно.

Ім'я Сильвестра Сильвестровича Магури (1897 - 1937) на довгі роки було викреслено з науки, а результати плідної праці замовчувалися, або використовувалися без посилання на автора.

Він народився у Польщі. Закінчив Київський університет (1917-1920; 1922-1925), одночасно - Київський археологічний інститут. Педагогами С.С. Магури були відомі дослідники минушини академіки С.О. Єфремов, М.Ф. Біляшівський, О.П. Новицький, А.М. Лобода, професори В.Г. Ляскоронський, Ф.Л. Ернст, В.С. Козловська та інші. Після закінчення інституту С.С. Магура був зарахований співробітником археологічного відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т.Г. Шевченка. У тому ж 1925 р. він бере участь у дослідженнях пам'яток трипільської культури біля с. Томашівка на Черкащині під керівництвом П.П. Курінного [1]. Ця тематика стане провідною у колі наукових інтересів майбутнього вченого, але не єдиною. Так, вже у 1926 р. у складі експедиції Б.В. Фармаковського [2] він бере участь в розкопках залишків давньогрецької Ольвії, досліджує архітектурні пам'ятки так званого Зевсового кургану [3.-С.90-105; 4.-Ф.ВУАК.-Спр.263.-Арк.134; 5.-С.110]. Розпорядженням ВУАКу заступником керівника Ольвійської експедиції був призначений М.О. Макаренко [4.-Ф.ВУАК.-Спр.263.-Арк.93, 95]. І це, ймовірно, не випадково, адже цих дослідників пов'язували багаторічні професійні та особисті стосунки. Так, за рекомендацією Б.В. Фармаковського (а також М.К. Реріха та М.І. Ростовцева) М.О. Макаренко стає членом-співробітником Російського Археологічного комітету, згодом разом викладають на Вищих жіночих курсах. Тож співпраця по дослідженню Ольвії була плідною. М.О. Макаренко займався забезпеченням експедиції всім необхідним, обробляв матеріали розкопок, розподіляв їх між музеями тощо [Ф.ВУАК.-Спр.263.-Арк.101, 109, 112 та інші.]. Є підстави вважати, що саме він керував роботою практикантів, зокрема С.С. Магури [5.-С.109-110; 6.-С.36-37].

В цьому ж році молодий вчений проводить перші самостійні археологічні розвідки, досліджує черняхівську культуру, у 1927 р. – неолітичні пам'ятки.

У 1927 р. С.С. Магура вступив до аспірантури при Археологічному відділі Всеукраїнського історичного музею. Під час навчання він продовжує опановувати методики археологічних досліджень різних культур, бере участь в експедиціях, вивчає матеріали музейних фондів, друкує статті. Так, влітку 1929 р. він знову бере участь в експедиції М.О. Макаренка.

На цей раз об'єктом вивчення стали пам'ятки так званої роменської культури (її виділив і кваліфікував саме М.О. Макаренко) на території Сумщини. Роботи проводились біля ур. Крейдище, що біля хут. Зелений Гай, біля хут. Тополя (під Сумами), на могильнику в Краснянському лісі. Було виявлено близько 20 поховань, майже 1500 курганів, зібрано багатий матеріал. Під час дослідів в Зеленому Гаю М.О. Макаренко вперше застосував унікальний метод збереження археологічної пам'ятки – вирізку поховання. Всі матеріали, серед яких фотознімки і замальовки, були передані до Сумського музею. Ймовірно, М.О. Макаренко готував окрему розлогу публікацію, але в силу різних обставин не встиг. На жаль, більшість експонатів та записів була втрачена в роки Великої Вітчизняної війни. Тому особливої уваги заслуговують окремі матеріали з цих розкопок. Серед них – публікація С.С. Магури [7.-С.32-36; 8.-С.19-22; 9.-С.266-268].

М.О. Макаренко дав високу оцінку роботі молодого дослідника. У характеристиці, власноруч написаній одним з найдосвідченіших археологів України, зокрема зазначалося, що С.С. Магура останні роки працював під його керівництвом, виконав усі завдання, ознайомився з різними методами дослідницької роботи, “виявив здібності і вміння розбиратися в явищах властивих практичним дослідницьким працям, як і в теоретичних питаннях дисципліни” [6.-С.36-37]. Цей документ 1929 р. дивом зберігся в родині нащадків С.С. Магури.

У 1930 р. С.С. Магура проводив археологічні розвідки на Житомирщині, брав участь в Дніпрогесівській експедиції. Про результати останньої він доповів на засіданні Всеукраїнського Археологічного комітету, підготував звітну статтю “Археологічні розкопки коло с. Кушугуми Запорізького району року 1930”. Оскільки сама стаття не збереглася, певне уявлення про неї дає

видавничу рецензія П.П. Курінного, в якій, зокрема, зазначається, що С.С. Магура успішно виконав наукове завдання, хоча використав “метод розкриття і фіксації – частками, фрагментами” [10.-С.402-405].

В цей час С.С. Магура не тільки вивчає археологічні об’єкти, а й проводить мистецтвознавчі дослідження різних пам’яток. Так, у 1930 р. з’явилися статті, присвячені металопластиці так званого гальштатського часу, випадковим знахідкам на території центральної України. Він ретельно слідкує за публікаціями у фахових виданнях, на окремі з них дає рецензії. З нашого погляду цікавим є той факт, що С.С. Магура аналізує статтю свого вчителя М.О. Макаренка про зв’язку гальштатської культури Середньої Європи з ранньоскіфською культурою півдня Східної Європи [11.-С.99-101]. Це свідчить, з одного боку, про рівень підготовки самого рецензента, з іншого – про відповідальність та моральність його вчинку, адже проти М.О. Макаренка вже почалася хвиля репресій.

Результатом багаторічних зусиль по вивченню археологічних пам’яток, історії їх дослідження стала підготовка та видання вченим першого покажчика радянської літератури з археології України за 1917-1928 рр., який містив понад 250 назв [12.-С.337-356].

У тому ж 1930 р. С.С. Магура закінчив навчання в аспірантурі, а 12 травня 1931 р. він захистив дисертацію - “оборонив промоційну працю на тему “Обробка кістки та рогу у слов’ян Київської землі за часів раннього феодалізму (княжих часів)” і йому присуджено звання наукового співробітника в галузі археології”. Ймовірно, що саме М.О. Макаренко був науковим керівником дисертанта, проте точних відомостей ми не маємо. На захисті зі схвальними відгуками виступили П.П. Курінний (офіційний опонент), М.О. Макаренко, В.Є. Козловська, А.Г. Слюсарський, Ф.Л. Ернст та інші. Оскільки ми не знайшли окремих публікацій матеріалів позачергового засідання Науково-виробничої ради Всеукраїнського історичного музею від 12 травня 1931 р., зупинимось на них детальніше [13]. Так, П.П. Курінний підкреслив новітність методики студіювання пам’яток, запропонованої доповідачем, вказавши, що “це єдино вірний шлях в даному випадкові”; окремо охарактеризував опис речей, що робить автор: “...є чи не найдосконаліше, що є досі в монографічній літературі з цього приводу”; схвально оцінив фотоматеріали до роботи, зроблені дисертантом.

М.О. Макаренко не тільки позитивно оцінив роботу С.С. Магури, вказавши, що вона виконана “не лише з задовільним успіхом, а можна сказати, дуже гарно”, а й на конкретних прикладах довів, що “С.С. Магура не лише показав себе достойним стати в ряди наукових співробітників, а вже є справжнім науковим співробітником, чия праця нічим не відзначається від праці кваліфікованих робітників”. Крім того, він частково відповів на питання, що були поставлені доповідачу під час обговорення промоційної роботи, звернувши увагу на їх некоректність.

В.Є. Козловська підкреслила актуальність роботи, яка “зачеплює дуже мало освітлене питання... й з цього боку має важливе значення”.

Тож робота С.С. Магури була визнана задовільною, йому було присвоєно звання наукового співробітника в галузі археології (див. Додаток). Це дало підстави вважати С.С. Магуру висококваліфікованим спеціалістом у дослідженні пам’яток різних культур.

У 1926 р. територію Києво-Печерської Лаври було проголошено “Всеукраїнським Музейним Городком” (очолив П.П. Курінний), при ньому створено профільні музеї, зокрема Музей археології Академії наук під керівництвом В.Є. Козловської. Саме там з 1931 р. працював С.С. Магура. Маючи відповідний досвід, він займався збиранням та формуванням фондів та експозицій музею.

Початок 30-х років – агресивним диктатом нової ідеології, черговою хвилею репресій в наукових установах, і зокрема ВУАН. Проти діячів науки висувались численні безпідставні або сфальсифіковані звинувачення. За таких обставин було звільнено з посади і В.Є. Козловську, а виконуючим обов’язки директора призначено С.С. Магуру (див. Додаток) [14.-С.25-26]. Проте через кілька місяців Музей, як і Музейний Городок, було взагалі закрито, а більшість його співробітників зазнали репресій, в тому числі і останній директор.

У 1932-1933, 1935 рр. за дорученням Всеукраїнського історичного музею С.С. Магура здійснював широкомасштабні дослідження на території Києва. Він був першовідкривачем пам’яток ранньослов’янської доби на Замковій горі. Були виявлені матеріали, що нагадували кераміку роменської культури сіверян. Тож С.С. Магура вже мав досвід у їх вивченні.

В результаті чергової реорганізації при ВУАН у 1934 р. було створено Інститут історії матеріальної культури під керівництвом Ф.А. Козубовського, де С.С. Магура працював старшим науковим співробітником. Саме він очолив одну з наймасштабніших археологічних експедицій – Трипільську (1934-1937), до участі в роботі якої були запрошені науковці з Москви (Т.С. Пассек) та Ленінграда (Є.Ю. Кричевський). Роботи проводилися як на нових об’єктах (біля с. Володимирівка на Кіровоградщині), так і на широко відомих завдяки розкопкам В.В. Хвойки та М.О. Макаренка [15.-С.764-811; 16.-С.441-443; 17.-С.165-186; 18.-С.33-50]. Продовжуючи дослідження поселень біля сіл Трипілля та Халеп’є, розпочаті метрами вітчизняної науки, С.С. Магура застосував методику

проведення робіт шляхом одночасного розкриття культурного шару на значних площах, яку розробив і вперше використав ще під час розкопок біля с. Кушугуми Запорізької обл. у 1930 р. Це дало змогу виявити цілі комплекси споруд, описати і класифікувати їх. Результати роботи Трипільської експедиції були частково висвітлені у звітах та окремих публікаціях керівника експедиції [5.-С.113].

На кінець 30-х років С.С. Магура вважався “одим з найкращих знавців ряду проблем української археології, зокрема, так званої “трипільської культури”, роботи під його керівництвом “були проведені на бездоганно високому науково-методичному рівні, стали визначним внеском в науку і вирішили цілу низку складних проблем з історії первісного суспільства на території УРСР” [Цит. за: 5.-С.113].

Незважаючи на таку офіційну характеристику, дану 16 травня 1937 р. провідною науковою установою – Державною Академією історії матеріальної культури ім. М.Я. Марра в особі директора В.Й. Равдонікаса та вченого секретаря П.М. Третьякова, С.С. Магуру спіткала доля багатьох представників науки. За безпідставними звинуваченнями він був заарештований і розстріляний. Результати досліджень вченого на довгий час були вилучені з наукового обігу. Реабілітований С.С. Магура у 1960 р.

Тож навіть оглядова характеристика основних напрямків досліджень вченого дає підстави стверджувати, що він увібрав найкращі традиції наукової школи тих часів, збагативши її новими методиками проведення археологічних дослідів. Одним з тих, хто протягом багатьох років сприяв становленню С.С. Магури як науковця та громадянина, був М.О. Макаренко [19.-С.23; 20.-С.27]. Саме під його керівництвом молодий дослідник вивчав методи та методики проведення археологічних досліджень пам’яток різних культур (експедиції в Ольвії та на Сумщині), а згодом - самостійно досліджував об’єкти, яким свого часу приділяв увагу і М.О. Макаренко (Трипілля, Халеп’є), розробив нову методику проведення археологічних дослідів; здобував навичок у формуванні музейних колекцій, які стали у нагоді в професійній діяльності; запозичив досвід проведення просвітницьких заходів (лекцій, екскурсій, газетних публікацій) з метою привернути увагу до пам’яткоохоронної діяльності; під впливом – зацікавився виробами з металопластики малих форм.

Нижче вперше публікуються документи зі збереженням стилістики та мови оригіналу.

Додатки

Документ 1

ПОСТАНОВА

Науково-Виробничої Ради Всеукраїнського Історичного Музею
ім.Т.Шевченка у Києві з приводу захисту промоційної роботи
аспіранта Музею т.Магури С.С. на звання наукового
робітника від 12 травня 1931 року.

Вважати промоційну роботу аспіранта Сильвестра Сильвестровича МАГУРИ на тему “Обробка рогу та кістки у слов’ян Київської землі за часів раннього феодалізму” задовільну.

Науково-Виробнича Рада Всеукраїнського Історичного Музею ім.Шевченка у Києві на підставі визнаної відповідності як самого наукового досліді, так і публічної його оборони визнає аспіранта Музею С.С.МАГУРУ гідного звання наукового робітника в галузі археології.

Цю постанову довести до відому Сектору Науки Н.К.О. й піднести клопотання про затвердження цього присуду.

Вищезазначену постанову УХВАЛИЛИ ОДНОГОЛОСНО.

Голова	[підпис]	(КУМΠΑН Ф.І.)
Офіційні опоненти:	[підпис]	(КУРІННИЙ П.П.)
	[підпис]	(ЛОЗОВИК)
Представник ВУАКу	[підпис]	(акд. НОВИЦЬКИЙ О.)
Члени Науково-Вироб. Ради	[підпис]	(КОЗЛОВСЬКА В.)
	[підпис]	(ПИЛИПЕНКО Б.К.)
	[підпис]	(ЕРНСТ Ф.Л.)
	[підпис]	(проф. МАКАРЕНКО М.)
Секретар	[підпис]	(КОРШАК К.Ю.)

Документ 2

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ
ОСВІТИ

СВІДОЦТВО

Пред'явник цього громадянин Магура Сильвестр Сильвестрович

На підставі постанови Укрнауки НКО проходив аспіранський стаж протягом 3-х р. в Київському Всеукраїнському Історичному музеї ім.Т.Шевченка

Під час проходження аспіранського стажу гр. Магура С.С. виконав належну теоретичну, практичну й педагогічну наукову підготовку в своїй спеціальності та виконав роботу на таку тему: "Обробка кістки та рогу у слов'ян Київської землі за княжих часів (часів раннього феудалізму)".

На підставі чого Укрнаука визнає гр. Магуру С.С. науковим співробітником з 1/VI-31 р. (прот.№14 розпорядж.Сектору Науки НКО з 26/XI-1931 р.).

26/XII 1931 р.

Харків

Нарком Освіти

Зав. Укрнаукою

Секретар

[підпис]

[підпис]

[підпис]

Документ 3

II Відділу до виконання [підпис, печатка]

ВИПИСКА

З протоколу засідання Президії ВУАН від 31.VII. 33 р. №16.

СЛУХАЛИЛИ: Поточні справи.

УХВАЛИЛИ.

За відверте нехтування своїми обов'язками, за зрив розгортання музейної експозиції, за неприпустимий зажим критики і самокритики, за повне ігнорування партійно-громадських вказівок щодо виправлення неприпустимих хиб в роботі Музею, за переховання в Музеї незареєстрованих архівів, – Директору Музею КОЗЛОВСЬКИЙ В.Є. оголосити сувору догану і з роботи Дир. Музею негайно зняти.

Тимчасово викон. обов'язки керівника Музею покласти на наукового співробітника того ж Музею т.МАГУРУ.

Доручити II-му Відділу ВУАН організувати докладне розслідування справи зриву виробничих планів Музею та той факт, що Музей на протязі 3-х років не тільки не опрацював своїх фондів, але і не упорядкував фондів та подати через місяць на Засідання Президії ВУАН.

Вважати за потрібне негайно зміцнити Музей відповідно дібраними науковими робітниками.

Оригінал за належними підписами.

З оригіналом згідно:

Секретар

[підпис, печатка]

Джерела та література

1. Курінний Петро Петрович (1894-1972) – археолог, музеєзнавець, пам'яткоохоронець. Дійсний член ВУАН (з 1924), секретар Трипільської комісії (з 1926), вчений секретар ВУАКу (з 1929). Один з організаторів Комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва (1917). Очолював соціально-історичний музей в Умані, Музей Культів і побуту в Лаврі (з 1924), Всеукраїнський Музейний Городок та Лаврський заповідник (1926-1932). Досліджував пам'ятки трипільської та білогородівської культур.

2. Фармаковський Борис Володимирович (1879-1928) – відомий російський історик, археолог, пам'яткоохоронець. Вчений секретар Російського археологічного товариства (1906-1909), Державної Академії історії матеріальної культури (з 1921), член-кореспондент Російської Академії наук (з 1914). Викладав у Петербурзі на Вищих жіночих курсах, згодом – професор Петроградського державного університету, Педагогічного інституту та Інституту історії мистецтв. Досліджував античну історію, археологію, мистецтво Північного Причорномор'я. Очолював Ольвійські археологічні експедиції (з 1901). Брав участь у розкопках у Києві (1908-1909) та Євпаторії (1916-1917).
3. Макаренко М. Ольбія // Коротке звітлення ВУАК за рік 1926. – К., 1927.
4. Науковий архів Інституту археології НАНУ.
5. Шовкопляс Г.М. Сильвестр Сильвестрович Магура // Археологія. – 1992. – № 1.
6. Магура Т.І., Звагельський В.Б. М. Макаренко і С. Магура // Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми і перспективи: Тези доповідей та повідомлень наук.-практ. конф. – Суми; Ромни, 1990.
7. Магура С.С. Археологічні дослідження на Сумщині року 1929 // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930. – Ч. 1.
8. Німенко Н.А. Велет українознавства // Сумська старовина. – 2002. – № X.
9. Німенко Н.А. Пам'яткоохоронна діяльність М.О. Макаренка на Сумщині // Сумська старовина. – 2004. – №№ XIII-XIV.
10. Ляшко С.М. Щодо джерелознавчої цінності наукової рецензії // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2004. – Вип. XVIII.
11. Хроніка археології та мистецтва. – К., 1931. – Ч. 3.
12. Магура С.С. Бібліографічний покажчик з археології // Записки ВУАК. – К., 1930. – Т. 1.
13. Матеріали надані Т.І. Магурою з особистого архіву.
14. Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія наук: Нарис історії. – К., 1993. – Ч. II (1931-1941).
15. Хвойка В.В. Каменный век Среднего Приднепровья // Труды XII Археологического съезда в Киеве. – М., 1901. – Т. 1.
16. Макаренко М. Найдревніша культура на Вкраїні: Трипільська культура або Українсько-Егейська // Глобус. – 1925. – № 19.
17. Макаренко М. Етюд з обсягу трипільської культури // Трипільська культура на Україні. – К., 1926. – Вип. 1.
18. Халеп'є (Дослідження 29.VII. – 15.IX.1925 р.) // Коротке звітлення за археологічні дослідження року 1925. – К., 1926.
19. Шовкопляс Г.М., Шовкопляс І.Г. М.О. Макаренко – видатний археолог України // Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми і перспективи: Тези доповідей та повідомлень наук.-практ. конф. – Суми; Ромни, 1990.
20. Звагельський В.Б. Нові матеріали про Миколу Макаренка (розшуки 1988-1990 рр.) // Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми і перспективи: Тези доповідей та повідомлень наук.-практ. конф. – Суми; Ромни, 1990.

SUMMARY

The article is devoted to the famous Ukrainian archaeologist S. Maghura who lived and worked in the first half of the XX century. The author paid attention to the impact of M. Makarenko on the creation of S. Maghura as one of the leading specialists in the field of archaeological investigations.